

ПОСЛОВАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА УДРУЖЕНОГ РАДА У ИНОСТРАНСТВУ

1. *Увод.* — Појам пословања у иностранству је знатно шири од онога што се прописима подразумева под обављањем привредних делатности у иностранству. У члану 1. Закона о обављању привредних делатности у иностранству подразумева се у смислу закона: оснивање предузећа у иностранству, оснивање банака и других финансијских организација, оснивање осигуравајућих и реосигуравајућих организација у иностранству, улагање средстава у страна предузећа, обављање привредних делатности у иностранству преко пословних јединица, оснивање и рад заједничких представништва у иностранству, поверавање обављања привредних делатности страним фирмама и обављање других привредних делатности у иностранству предвиђених у поменутом закону. У ствари, у пословање (што је адекватнији термин од термина „обављање привредних делатности“) би улазило и све оно што је предвиђено Законом о промету робе и услуга са иностранством од 1977. године („Службени лист СФРЈ“, бр. 15/1977), као и низом других подзаконских аката. У том смислу ће вероватно даља изградња правног уређивања ове материје ићи, у правцу јединственог регулисања (кодификације) а не у правцу доношења парцијалних закона о појединим питањима из пословања организација удруженог рада у иностранству. Практично, са правног гледишта, у свим овим пословним односима, ради се о пословању са страним елементом, без обзира да ли се правне радње обављају у Југославији, или у иностранству. Стога би читаво пословање требало да буде подведено под исте правне принципе и уређено јединственим правилима.

У почетку нашег привредног развоја, ова материја није била правно регулисана. Касније се доносе одговарајући прописи. Тако је 1960. године донета Одлука о вршењу одређених делатности у иностранству („Службени лист ФНРЈ“, бр. 26/1960). Затим је у Закону о промету робе и услуга са иностранством од 1962. године („Службени лист ФНРЈ“, бр. 27/1962) и његовим каснијим изменама и допунама уређивана ова материја. Што је по нашем мишљењу методолошки било исправно. Године 1972. у складу са интенцијама Уставних амандмана, донет је Закон о оснивању предузећа у иностранству („Службени лист СФРЈ“, бр. 39/1972). Коначно, 1977. године донет је Закон о обављању привредних делатности у иностранству („Службени лист СФРЈ“, бр. 15/1977). Наравно, уз све наведене законске текстове било је и одговарајућих подзаконских аката

и других усмеравајућих текстова (упутстава, објашњења, инструкција Народне банке Југославије, Привредне коморе Југославије и других заинтересованих органа и организација). У том смислу, не би се могло тврдити да су извесни пропусту који су се испољили у пословању у иностранству (или са иностранством) последица недостатка правне регулативе, већ су они, по правилу, настали из других узрока.

У овом реферату неће бити препричавани поједини одељци законског текста и других текстова који се односе на ову материју, већ само на њих указивано. Биће учињен покушај да се ова материја уопшти ослањајући се на законско регулисање и праксу у досадашњем раду и пословању наших организација удруженог рада у иностранству.

2. *Основна начела и принципи који се примењују у међународном пословању.* — Пословање са иностранством, као део међународних економских односа, је подвргнуто извесним начелима и принципима који важе или би требало да важе у међународном привредном праву.

Истичу се у првом реду три општа начела у овој материји: а) начело слободе трговине, б) начело слободе саобраћаја, и в) начело слободе трансфера новца, вредности. Поред ових општих начела међународног привредног права, се истичу принципи (системи) садржани у међународним трговинским уговорима: а) принцип (систем) најповлашћеније нације, б) принцип (систем) реципроцитета-узајамности, в) минимални систем, г) систем националног третмана (принцип изједначења), д) преференцијални (повлашћени) систем, ђ) принцип правичног трговина, и е) систем отворених врата. У пракси долази и до комбинације ових принципа, наравно, ако један другога не искључују.

1) *Начело слободе трговине.* — То је највише дискутовани правни принцип међународног привредног права. У литератури која се бави овим питањем, при одређивању појма слободе трговине прављена је разлика на слободу трговине у најширем смислу и на организовану слободу трговине. Под појмом слобода трговине ипак треба схватити „организовану слободу трговине”, тј. ону која је регулисана међународним и националним правним актима (уговорима, споразумима, конвенцијама, униформним законима, домаћим законима и другим). Стални међународни суд у Хагу је покушао да формулише слободу трговине: „Слобода трговања се састоји у праву (без ограничења у принципу) на предузимање било какве комерцијалне активности, било да се ради о трговини у правом смислу речи, значи куповину и продају робе извршеној у земљи, или размени, увозу и извозу с другим земљама” (Пресуда у енглеско-белгијском спору око слободе пловидбе на Конгу (афера „Оскара Чина”) од 12. децембра 1934. године).

У литератури се прави и разлика на слободу трговине (*liberté de commerce*) а то значи слободан увоз и извоз робе и услуга, односно да је међународно пословање (промет) могућ без разних ограничења и забрана, у крајњем да је међународна размена и пословање слободно, као и појам слободна трговина. Појам слободна трговина (*commerce libre*) значи размена робе и услуга (трговину) унутар једне земље по слободним ценама без неког државног мешања, или мешања других фак-

тора, „дирижизма“, „монополизма“, тј. искључења слободне утакмице. У нашој материји потребно је имати у виду слободу трговине у међународном привредном смислу.

Пословни људи, трговачка удружења, привредна предузећа, удружења привредника, па и извесне државе, свако наравно у духу својих схватања и интереса, су настојали да се у одређеном смислу оствари начело слободе трговине. Међутим, схватање о томе шта је то начело слободе трговине и да ли је оно остварено у конкретном случају, нису увек иста. Она нису била иста ни у прошлости, а поготову сада, када су се заостриле супротности између развијених и недовољно привредно развијених нација и држава, између сиромашних и богатих. Различито је схватање о томе шта је то слобода трговине у периоду меркантилизма од схватања слободе трговине у периоду либералног капитализма, империјализма, или послератне доминације транснационалних компанија, почев од педесетих година двадесетог столећа. Исто тако средства да се постигне начело слободе трговине нису иста у земљама капитализма, у неким социјалистичким земљама и у несврстаним и земљама у развоју. Посебно јасно изражена тежња за стварањем новог економског међународног поретка за које се залажу несврстане земље, где видну улогу игра Југославија, неминовно води ка одређеним корекцијама начела слободе трговине формиране у периоду либералног капитализма и његовим деформацијама у доба империјализма и монополизма транснационалних компанија. Међутим, без обзира што се под овим појмом од појединих групација подразумева и каква се средства предвиђају за остварење тога начела, увек се појављују неки исти значајни елементи за прихватање и остварење начела слободе трговине, као основног начела у међународном привредном пословању. Тако се у вези са начелом слободе трговине увек постављају следећа питања: питање монопола, питање преференцијалног (благонаклоног) положаја, и питање изједначења.

Потпуног начела слободе трговине као и да нема. Слободу трговине би требало схватити као једно начело са низом изузетака. Начело коме се тежи, али с обзиром на конкретну ситуацију чине одређене резерве. У савременим међународним економским условима, условима подељености света на изразито богате и изразито сиромашне нације (државе) тешко је доћи до пуног овог начела. Мање више, у свим земљама трговинска делатност, а посебно размена роба и услуга са иностранством претпоставља испуњење низа захтева администрације земаља где се остварује економски резултат трговинске делатности, односно резултат међународне размене роба и услуга. Пре свега ту долази у обзир трговање само дозвољеном робом и вршење дозвољених услуга (скоро у свим добро организованим земљама је забрањена трговина опојним дрогама, наркотицима, затим неконтролисана трговина експлозивом, оружјем, мучницијом, отровима и сличним производима).

Слично је и са неким делатностима које улазе, односно које су улазиле у шири појам трговине: коцкарнице, казина, кабарени, јавне куће (трговина белим робљем) и слично. У почетку забране ових делатности су биле ствар законодавства домаће државе, али су се касније тражила

решења на међународном плану (донето је низ конвенција о забранама одређених делатности). Све то, у крајњем, значи да се у савременом свету ради о тежњи за применом начела *организоване слободе трговине*.

2) *Начело слободе саобраћаја*. — Слобода саобраћаја у међународном привредном праву, пре свега, значи слободу трансфера добара која су предмет размене из једне земље у другу. Сигурно да би слобода трговине, па и у организованом виду, била доведена у питање или и потпуно онемогућена, ако не би постојала слобода саобраћаја у одређеном смислу. Друго је питање накнаде за вршење саобраћаја, саобраћајне делатности на територији или преко територије поједине земље за страна саобраћајна средства. Значај слободе саобраћаја је у томе што су, по правилу, све међународне пословне операције дистанцијног карактера. Тако се економски ефекат делатности и посла постиже превозом робе или трансфером услуга из једне земље у другу, при чему се то често врши и преко трећих земаља (*превоз, транзит*). Ово питање се у правној литератури често третира као питање слободе комуникација, па се затим врши расчлањавање на слободу поморских комуникација, водених комуникација у ширем смислу, слободу копнених комуникација и слободу кретања ваздушним простором. Мада је начело слободе саобраћаја једна целина и оно као целина и користи развој међународних економских односа и унапређењу правила међународног привредног права, а и успешном извршењу и конкретне пословне операције (директан превоз, комбиновани превоз и сл.), по правилу се ово начело расчлањује на: а) начело слободе пловидбе морем, б) начело слободе пловидбе међународним рекама и језерима, в) начело слободе копненог прелаза, и г) начело слободе ваздушне пловидбе. Нећемо се задржавати на овим начелима јер би нас то далеко одвело од наше теме, али ова начела све више бивају уређивана на међународном плану низом конкретних правила понашања обавезних за државе потписнице, а извесни међународни обичаји у овој области постају део међународног трговинског права.

3) *Начело слободе трансфера новца (вредности)*. — Ово начело се често доводи у питање. Слобода трансфера новца (новчаних вредности) неминовно прати слободу трговине, али је много осетљивија. Тако да зависно од друштвено-економских прилика и политичких прилика, ово начело је укидано или успостављано. Није потребно истицати колики значај има ово начело за развитак међународних привредних делатности и међународних економских односа уопште. Није циљ да се робе извезу или услуге изврше у иностранству, или иностраном партнеру у земљи, него да се то и наплати, да се добије одговарајући еквивалент у новцу — то је смисао међународне размене добара, па и међународних економских односа, међународне економске делатности. Међутим, насупротив овом императивном захтеву, постоји неограничено право сваке државе да регулише свој новац, односно начин плаћања и трансфер новчаних вредности у односу на иностранство. То је и основно питање економске суверености државе о коме ће касније бити речи. Како онда да дође до монетарне стабилности која је услов за слободан трансфер

новца у светским оквирима. У ери либералног капитализма било је учвршћено „златно важење“, „златни стандард“ и долазило је до непосредног међународног плаћања без тешкоћа. Али већ у другој половини XIX века долази до првих тешкоћа и тежњи држава да уреде плаћање према иностранству и обезбеде међународну монетарну стабилност (баланс). Тако имамо више напора у том смислу: Немачки Савез — Аустрија од 1857. године — утврђено је да емисија папирног новца зависи од сребра за који се папирни новац могао мењати на захтев; Латинска монетарна унија (Француска, Белгија, Италија и Швајцарска) од 1865. године — монетарни уговор у коме је фиксиран однос злата и сребра; Конвенција за сузбијање фалсификовања новца од 1929. године, заштита страног новца и кривично-правним средствима интерним законодавствима држава потписница; Трипартитни споразум од 1936. године — образовани новчани фондови за стабилизацију трговине између Француске, Велике Британије и Сједињених Америчких Држава; Банка за међународне обрачуне у Базелу основана 1930. године — организована као центар за сарадњу централних националних банака земаља оснивача.

Посебан значај за трансфер новчаних вредности и за стабилизацију монетарних прилика су имали Споразуми у Бретон-Вудсу (Bretton-Woods) од 1944. године, а посебно Споразум о Међународном монетарном фонду. Као резултат тих свих промена у савременим условима имамо три могућа облика трансфера новчаних вредности (међународних плаћања): а) слободна девизна плаћања, б) клириншка плаћања, и в) компензацију. Наравно, сваки од ових начина трансфера новчаних вредности има своје предности и недостатке. Истина, тежи се слободном девизном плаћању као најпогоднијем за постизање појачане међународне економске размене. Истина, овај облик није увек у свим земљама могућ имајући у виду степен њиховог развоја или унутрашње друштвено-економско уређење.

Принципи садржани у међународним трговинским уговорима. — У међународним трговинским уговорима и другим споразумима привредног карактера се често уносе одређена правила понашања која важе у области међусобне трговинске размене. Пошто се ова правила понаваљају из уговора у уговор, то су у извесном смислу постала принципи (системи) међународног привредног права. Имамо и обратан смер стварања ових принципа. Тако су правила међународног обичајног права била прихватана у међународне привредне уговоре и на тај начин постајали део система међународног привредног права. Без обзира на генезу настанка ових принципа они имају изузетан значај за савремену међународну размену и међународну привредну делатност у целини. Они су део међународног привредног права на садашњој етапи развоја. Ови принципи су у међународној уговорној пракси добили свој тачно одређени смисао, па ако се такав принцип унесе у уговор или неки други акт међународног карактера, он према свим учесницима има исту садржину. Исто тако, поред принципа који су, мање више, опште прихваћени, у међународним трговинским уговорима и другим сличним актима, појављују се и посебна правила којима земље уговорнице дају само одређени домаћај, то су: *факулта-*

тивна правила, „факултативни системи“. Ова посебна правила која у привредним уговорима и другим правним актима, државе самостално предвиђају и одређују им домашај, значај и карактер у доброј мери модификују и постојећа устаљена правила и принципе, или како се то обично каже постојеће „системе међународног привредног права“ у класичном смислу. Међутим, и поред све већег броја тих „факултативних правила“ у међународним трговинским уговорима, ипак су ранији „системи“ и даље у примени, чак шта више представљају основу међународне привредне делатности. „Факултативна правила“ имају велики значај за земље у развоју и недовољно развијене земље и она су део борбе за успостављање новог (праведнијег) међународног економског поретка.

У првом реду неопходно је нагласити да међу принципима садржаним у међународним трговинским уговорима и другим сличним међународним актима — конвенцијама, споразумима, декларацијама и сл., постоје велике разлике. Ипак, и поред очигледних разлика сви наведени принципи (системи) имају заједнички циљ — да се у одређеним међународним условима и у одређеној економској и финансијској ситуацији, конкретизује начело „организоване слободе трговине“ а зависно од интереса и економске снаге учесника међународног споразума. Тако се у литератури наводи да шест од седам принципа који ће бити наведени, имају једну заједничку црту, а то је да се постигне слобода међународне трговине на бази *једнакости*. Иако се не слажемо са овим схватањем нећемо га коментарисати. Напоменућемо да ови принципи (системи) не функционисау изоловано један од другога, већ се комбинују и један другог допуњују. Комбинације ових принципа у пракси могу да буду врло различите, о томе се при вршењу делатности у иностранству и те како мора водити рачуна. Међутим, битно је да се у једном привредном уговору ипак оцени доминантни принцип, утврди који је принцип доминантан и колико је евентуално умањен његов домашај комбинацијом са другим принципима или уношењем „факултативних правила“. У мноштву уговорних клаузула ипак извесне клаузуле имају одлучујући значај и дају тон међународном привредном уговору или другом акту који регулише међународне економске односе.

Принцип (систем) најповлашћеније нације подразумева уношење у међународни уговор одређе да ће свака страна уговорница признати другој страни уговорници у одређеној области узајамних односа, права, преимућства, повластице и олакшице које је она дала или ће убудуће дати било којој трећој држави. Ово би била општа дефиниција, јер имамо низ типова клаузула највећег повлашћења. У ствари, ова клаузула не значи никакво повлашћивање једне земље у односу на друге. Практично она значи изједначавање земаља и спречавање дискриминације у међународним економским односима. То је једна од најчешћих клаузула у међународним уговорима економског карактера. Она је једна од две основне клаузуле *Општег споразума о царинама и трговини* (ГАТТ). У последње време, многе земље у развоју се залажу за једнострану клаузулу највећег повлашћења, према којој развијеним земаљама не би морале признати повластице и преимућства која се дају другим земаљама

у развоју од стране неразвијене земље. До сада једнострана клаузула највећег повлашћења је имала врло ограничено поље примене: у односима на извесне блиске земље по традицији и непосредним привредним односима, и супротно, у односу на обавезе побеђених земаља у односу на земље победнице у прелазном периоду између рата и мира, тј. од закључења примирја или прекида ватре до уговора о миру.

Принцип (систем) реципроцитета се састоји у идентичном поступању од стране уговорница у њиховим међусобним привредним односима. То је један основни принцип међународног права уопште, па и права на обављање међународних привредних делатности и уопште међународног привредног права. Државе једна другој дају одговарајуће повластице или олакшице у погледу привредних односа у истом обиму. Једна страна даје повластицу да би у истом обиму добила одговарајућу повластицу од друге стране. Принцип реципроцитета, узајамности, се у пракси среће у међународним трговинским уговорима када се регулишу питања узајамних олакшица око извоза и извоза робе, транзита, вршење послова из области привредних услуга, узајамног ослобођења од царина за одређене производе, затим узајамних олакшица у погледу пловидбе, ваздушне пловидбе и саобраћаја уопште, код финансијских трансакција — трансфера новчаних вредности и слично. У међународном праву постоје две врсте реципроцитета — узајамности, то је реципроцитет утврђен међународним уговором или другим актом између држава потписница (формални реципроцитет), и реципроцитет који се примењује без посебног основа у уговору, већ земље у одређеним правним ситуацијама у односу једна на другу поступају на идентичан начин (фактички реципроцитет). Постоји још и разликовање на „материјални реципроцитет“, „стварни реципроцитет“ и слично.

Минимални систем или минимална правила у међународном привредном праву би представљао онај скуп правила понашања која једна „цивилизована“ земља мора да обезбеди страним привредним субјектима у међународној размени. То су она минимална права која страном привредном субјекту треба да омогуће одређену дозвољену привредну активност у извесној земљи. Истиче се да је у поређењу са осталим принципима — систем обезбеђења минималних права принцип вишег ранга. То се подразумева у том смислу да ниједна земља не може да избегне давање одређених права страним субјектима привредног права ако уопште жели да оствари међународну размену роба и услуга са другим земљама. Међутим, у извесним земљама постоје такве околности које утичу у том смислу да дотична држава да би задовољила минимална права прихваћена у међународном привредном праву, мора да обезбеди бољи третман за стране привредне субјекте од третмана који обезбеђује домаћим привредницима. У принципу, свака земља може захтевати, без обзира да ли постоји трговински уговор или не, да се према њеним привредницима поступа саобразно минималним правилима међународног привредног права. Ово она може захтевати без обзира да ли се друге земље задовољавају постојећим ниским третманом привредних субјеката у одређеној земљи. Тешко би било навести све што би улазило у мини-

мални третман, јер то зависи од врсте привредне делатности која се обавља у иностранству. Наиме, један одређени минимум права се мора обезбедити у међународном превозу, а исто тако и у пословима увоза извоза, транзита, трговинског заступања, посредништва, комисионог посла, ускладиштења, код туристичког промета и слично. Ради се о једном минимуму права привредног субјекта да може успешно обављати своју одређену привредну делатност која је дозвољена са гледишта међународног економског јавног поретка. Свим земљама је у интересу да поштују та минимална права међународног привредног права јер у противном се излажу одређеном привредном бојкоту.

Принцип (систем) националног третмана, које се још назива принцип изједначења, једнакости са домаћим привредним субјектима, паритетно начело и сл. значи да се страним привредним субјектима обезбеђују иста права која имају домаћи привредни субјекти. Овај третман се може установити међународним уговором, али може бити и резултат једностраног правног акта домаће државе. Ово начело се сада ређе уговара јер су трговински уговори по правилу много детаљнији, па се узајамна права и обавезе исцрпно регулишу у уговору, без посебног истицања овога начела. Ипак, ово је поред највећег повлашћења принцип који је ушао у основ Општег споразума о трговини и царинама (ГАТТ). Док највеће повлашћење иде за тим да обезбеди једнакост свих страних субјеката, дотле национални третман иде за тим да обезбеди унутрашњу једнакост, унутрашње изједначење свих привредних субјеката одређене делатности. Стога се сматра да у пракси национални третман може да има различите последице.

Принцип повлашћеног положаја (перференцијални систем) се састоји у томе што једна земља заводи диференцијално третирање међународне трговине зависно од тога којој страни држави припадају привредни субјекти, или из које се земље увози или у коју се земљу увози, или врши транзит (превоз) роба или врше услуге. Значи привредници из једне одређене земље се у одређеној привредној активности стављају у бољи положај у односу на привреднике из друге земље која не ужива то повлашћење, ту перференцију. Овај систем се примењује када домаћа држава жели да фаворизује своје привредне односе са једном одређеном земљом, или са тачно одређеним земљама. Следи, да режим перференције, у одређеној мери, спречава слободну међународну утакмицу у привредним односима. Док режим највећег повлашћења нивелира и уједначава услове међународне трговачке конкуренције, признајући свим земљама царинске повластице одобрене макојој од њих, дотле перференцијални третман заводи диференцијално третирање међународне трговине, одобравајући између неких земаља перференцијалне повластице (царинске перференцијале) из којих се искључују остале земље. Фаворизујући промет између извесних земаља на штету осталих, перференцијални третман може да створи поред националног и иностраног нивоа конкуренције, још један трећи, регионални ниво конкуренције. Стога је постојање перференцијала карактеристично за све међународне регионалне привредне заједнице. Многе земље у развоју се залажу за усва-

јање преференцијалног система у односима међу неразвијеним земљама да би се фаворизовали међусобни привредни односи и привредна сарадња. Оваква тежња је позитивна и представља одбрану економски слабијих у борби против привредних субјеката из привредно богатих земаља — у првом реду против транснационалних компанија. У том смислу делује и наша земља на међународном плану последњих година. По својој логици преференцијални систем искључује, или ограничава, у оном обиму у којем се користи систем најповлашћеније нације. То су два система која у одређеним односима не могу истовремено постојати, али сваки може имати своје поље примене.

Принцип (систем) правичног третмана је познат и под називом принцип недискриминације, принцип једнаког поступања за све земље, односно за привреднике из свих земаља. Овај принцип гарантује страним привредницима одређена права и одређено једнако поступање и има за сврху да обезбеди извесни степен пословних могућности и једнакости за све привредне активности, без обзира из које су земље субјекти које те привредне делатности обављају. То значи да ако једна земља даје извесне повластице за обављање неке привредне делатности она их даје у истој мери и под истим условима привредницима из свих страних земаља. Овај третман искључује било какву дискриминацију, отуда назив „правични третман“. Међутим, то не значи да земља која признаје правични третман има потпуну либерализацију своје унутрашње и спољне трговине — међународне размене. Супротно, могу постојати и разне мере рестрикције, али битно је да оне погађају све привредне субјекте подједнако, без обзира на њихову националност или припадност. Обично се правични третман не уговара, већ га држава признаје у одређеним привредним делатностима, а ређе у свим привредним активностима и целокупној спољнотрговичкој размени. Разлика од система најповлашћеније нације је у томе што се поступак — третман, најповлашћеније нације примењује само у односу на земље са којима је уговорен, док се правични третман примењује према свим привредним субјектима из било које земље и при томе се од друге стране не траже никакве непосредне погодности. Стога систем најповлашћеније нације и правични систем могу упоредно и истовремено постојати, па се чак и допуњавати. Међутим, овај принцип искључује примену преференцијалног третмана, и он је са њим неспојив.

Систем отворених врата постоји када једна држава нуди свим страним привредницима из било које земље, одређени, по правилу повлашћени положај, а са циљем да би оживела или развила неке одређене привредне делатности. У ствари ради се о једностраној обавези домаће државе према страним привредницима којима се нуде и гарантују одређене повластице ако буду предузели и вршили одређене привредне делатности на територији дотичне земље. Шире посматрано, систем отворених врата има исти циљ као и систем најповлашћеније нације, али са том разликом што овде услове нуди домаћа држава, а код највећег повлашћења те услове захтева друга страна уговорница. Услови које нуди домаћа држава су изузетно повољни, то су концесије страним привред-

ницима, које по правилу не могу да користе домаћи привредници јер немају економских средстава. Пошто се свим страним привредницима у одређеним гранама делатности нуде ти повољни услови (ослобођење од пореза на добит, уступање непокретности за изградњу привредних објеката, давање на искоришћавање природних богатстава уз минималну накнаду и слично) код система отворених врата нема упоребења са трећим — *tertium comparationis*, који је карактеристичан за систем најповлашћеније нације. Исто тако овај систем искључује и примену преференцијалног третмана.

Изнели смо све најважније принципе који се примењују у различитим земљама када је у питању обављање привредних делатности од иностраних привредника на домаћој територији или при међународним привредним операцијама уопште. Сигурно да се при одлучивању за обављање одређених привредних делатности мора обавезно водити рачуна о томе који принцип важи у одређеној земљи. Било је доста тешкоћа у пракси што се о овоме није водило рачуна па су настајали знатни губици при обављању привредних делатности у иностранству.

3. *Основне обавезе организација удруженог рада при пословању у иностранству.* — При вршењу привредних делатности у иностранству организације удруженог рада морају задовољити два основна принципа: а) територијални, и б) персонални. У ствари ради се о две групе услова предвиђених прописима земље у којој се врши одређена делатност, одређено пословање, оснива предузеће или пословна јединица (територијални принцип). Територијални принцип значи поштовање свих прописа земље домаћина. Наравно у правни систем земље домаћина улазе не само сви прописи који се односе на одређене привредне делатности, него и други општи прописи који сачињавају јавни поредак одређене земље. Исто тако овде улази и све оно што је дотична земља — земља домаћин преузела на међународном плану путем двостраних и вишестраних међународних уговора, принципи којих се придржава у међународној размени роба и услуга, трговинске обичаје и пословне стандарде које примењују и слично. Другим речима територијални принцип значи поштовање свих правила понашања која су у земљи домаћина усвојена, не само прописана, за домаће и за иностране привреднике. Територијални принцип даље, углавном у највећем броју земаља, значи да се са правног гледишта сматра да су друштва и предузећа, без обзира чија су средства, домаћа правна лица (било према седишту друштва—предузећа, било према седишту органа управљања, било према центру привредних активности). Углавном, у пракси и без обзира на теоријска разликовања држава домаћин, уколико јој је то корисно, утврђује да се ради о домаћем правном лицу. Истина, ако жели да предузме неке мере рестрикције, у одређеним случајевима извесне државе утврђују да се ради о транснационалној компанији, или страном субјекту, или мешовитом друштву и слично. Истина, ови случајеви су за сада ређи, мада имамо и у нашој привредној пракси да је пословна јединица у иностранству третирана као део мултинационалне компаније са седиштем у Београду (*società con sede-madre a Belgrado, società multinazionale a Belgrado*). Напа-

вно, објашњено је да је предузеће (друштво) правно домаће, али да су се економске одлуке доносиле у иностранству (Београд) и да су одређени поступци били у супротности са позитивним правом земље домаћина.

Персонални принцип значи да би лица која обављају привредну делатност морала да поштују прописе земље порекла и да поступају у складу са привредном политиком своје земље. У том смислу су и настојања новог Закона о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. године. Поставља се питање како ускладити ова два принципа — територијални и персонални у међународним привредним односима. Како их ускладити у привредној делатности и привредној пракси наших организација удруженог рада у иностранству и са иностраним партнерима, а да не дође до слабљења економске размене, стагнације, па чак и назадовања. Насупрот, како треба подесити правну регулативу да би се привредне везе ојачале и развиле а самим тим повећала вредност размене роба и услуга са иностранством и развиле друге привредне активности (кооперација, заједничка улагања и слично). Сигурно, да је наш законодавац због одређених девијација које су се у скорој прошлости догађале морао предузети мере детаљног правног регулисања. Међутим, питање је колико ће те мере деловати позитивно на унапређење робне размене и размене услуга са иностранством, а исто тако да ли ће оне бити ефикасно средство за уклањање раније испоњених девијација. То ће показати пракса у скорој будућности. При томе, потребно је имати у виду да обављање привредне делатности у иностранству и са иностранством, делатност где су заинтересована најмање два економска суверенитета, а затим, постоје правила међународног привредног права и међународни привредни обичаји и стандарди. Све то окупа утиче на обликовање одређене привредне делатности где се у било ком виду појављује страни елемент.

Можемо закључити да наше организације удруженог рада при обављању привредних делатности у иностранству и са иностраним пословним партнерима морају поштовати у подједнакој мери и територијални принцип и персонални, као и правила међународног привредног права. Само поштовањем свих ових правила могуће је несметано обављање привредних делатности у међународним односима, остварење међународне економске размене. Каква би била хијерархија ових правила у случају њихове колизије. То зависи о каквим се односима ради — да ли су у питању статусни правни односи или пословни правни односи, да ли се ради о императивним или диспозитивним правним нормама и слично. Начело код статусних питања на првом месту би дошли прописи и правила домаће државе (територијални принцип), па затим земље порекла (персонални принцип), а тек на треће место правила међународног привредног права уколико нису ушла или била прихваћена у системе домаће земље и земље порекла. Међутим, када се ради о правилима пословања у ширем смислу, а не постоје неке изричите забране, онда би на првом месту дошла правила међународног привредног права, ако конкретним правним послом није што друго предвиђено.

4. *Облици пословања југословенских организација удруженог рада у иностранству.* — У члановима 9. до 109. Закона о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. године утврђују се и правно уређују облици обављања привредних делатности у иностранству. Напоменути смо да и поред тога што је у више од сто чланова ова материја правно регулисана да није било могуће све обухватити. Тим пре што је извршено једно, по нашем мишљењу непотребно, раздвајање ове материје од пословања са иностраним партнерима у земљи, па и одређеним пословањем у иностранству. Тако на пример, у члану 54. и 62. Закона о промету робе и услуга са иностранством у смислу обављања привредних услуга регулише се питање *извођења инвестиционих радова у иностранству*. Очигледно да извођење инвестиционих радова у иностранству, које траје по десетак и више година, захтева одговарајућу организацију и одговарајуће организационе облике. Они су постојали и до сада и сада постоје и тамо где домаћа држава не захтева оснивање посебног предузећа или пословне јединице, као што то неке земље захтевају (на пример Либија), то су инопогони наших грађевинских предузећа у иностранству.

Према Закону о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. године, постоје следећи облици обављања пословне делатности — привредних делатности, у иностранству:

- а) оснивање предузећа у иностранству;
- б) оснивање банака и других финансијских организација у иностранству;
- в) оснивање осигуравајућих и реосигуравајућих организација у иностранству;
- г) улагање средстава у страна предузећа;
- д) обављање привредних делатности у иностранству преко пословних јединица;
- ђ) оснивање и рад заједничких привредних представништава у иностранству;
- е) поверавање обављања привредних делатности страним фирмама и обављање других облика привредних делатности у иностранству.

1) *Оснивање предузећа у иностранству*

Предузећа у иностранству (сопствена или мешовита) оснивају се ради повећања извоза робе и услуга из Југославије, усавршавања и развоја производње, заједничке производње, остваривања увоза у циљу унапређивања привреде, дугорочне производне кооперације и дугорочне пословнотехничке сарадње, размене научних и техничко-технолошких знања и искустава и остваривања других економских интереса (члан 9. ст. 2. Закона). Сматрамо да је ово навођење циљева оснивања само ради примера (*exempli causa*) и да се овим навођењем не исцрпљује листа циљева оснивања предузећа у иностранству.

Оснивачи предузећа у иностранству могу бити организације удруженог рада које су регистроване за обављање спољнотрговинског промета. Организација удруженог рада, која испуњава услове, може предузеће у иностранству основати сама или са другим организацијама удруженог рада или страним правним или физичким лицима.

У Закону о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. године, дата је извесна класификација предузећа у иностранству, према средствима које организације удруженог рада улажу. По тој класификацији предузећа која се оснивају у иностранству могу бити: 1) предузећа која се оснивају искључиво средствима којима организације удруженог рада располажу — сопствена предузећа, и 2) предузећа која се оснивају средствима којима организације удруженог рада располажу и средствима страних правних или физичких лица — мешовита предузећа. Постоји и одређено законско ограничење да организације удруженог рада могу основати предузеће у иностранству које за своје обавезе одговара само средствима уложеним у то предузеће или у висини ограниченог јемства. Уколико више организација удруженог рада заједнички оснива сопствено или мешовито предузеће у иностранству, саоснивачи, закључују самоуправни споразум којим се уређују њихови међусобни односи, овлашћења за представљање и заступање, права и обавезе према предузећу у иностранству, циљ оснивања, предмет делатности, контрола пословања, удели у оснивачком улогу, начин расподеле добити, трансфер добити у Југославији, услови смањења учешћа и повлачења средстава, престанак рада предузећа и други услови у вези с пословањем предузећа у иностранству.

Организација удруженог рада дужна је да за оснивање предузећа у иностранству прибави одобрење које издаје савезни орган управе надлежан за послове спољне трговине, по претходно прибављеном мишљењу савезног органа управе надлежног за послове финансија и других савезних органа управе надлежних за одговарајућу област привреде у коју спада делатност оснивача и предузећа у иностранству. У чл. 15 Закона о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. год. детаљно је предвиђено шта организација удруженог рада треба да приложи уз захтев за издавање одобрења за оснивање сопственог предузећа у иностранству. За организацију удруженог рада које оснивају предузећа у иностранству која ће се бавити трговинском делатношћу предвиђена је обавеза да уз захтев за издавање одобрења, поред исправа из чл. 15. Закона, приложе и писмене обавезе да ће та предузећа сваке године од укупно оствареног промета већи обим тог промета остварити извозом робе и услуга из Југославије. По овом питању законом је овлашћено Савезно извршно веће, на основу сагласности надлежних републичких и покрајинских органа да доноси ближе прописе којима може и умањити напред наведену обавезу.

Многе радне организације које су већ имале предузећа и друге организационе облике пословања у иностранству, сада су донеле или се налазе у фази доношења — правилника о оснивању и пословању предузећа и пословних јединица у иностранству. По правилу у овим правил-

ницима се врши одређено усаглашавање досадашње делатности са новим прописима, посебно, Законом о удруженом раду, Законом о промету робе и услуга са иностранством од 1977. године и Законом о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. године, као и код пол-законских аката који су донети на основу ових прописа. Такође су врло значајне одредбе Закона о девизном пословању и кредитним односима са иностранством од 1977. године, јер се без одговарајућег уређења финансијског пословања не може обављати ниједна привредна делатност из било које области. Имајући све у виду можемо схватити колике тешкоће имају правници и други радници у организацијама удруженог рада у припреми, изради и коначно усвајању ових правилника о оснивању и пословању предузећа и пословних јединица у иностранству. Тешкоће су још веће што се врши и извесно преплитање нормирања појединих правних ситуација у вези са обављањем делатности са иностраним партнерима. Када се овим тешкоћама додају и оне које настају у вези са испуњењем обавеза предвиђених прописима земље домаћина, онда је јасно да то морају бити комплексни правни акти (у пракси садрже по 160 до 200, па и више детаљних чланова).

Пошто је усклађивање пословања са иностранством временски ограничено, до средине децембра ове године, то организације удруженог рада које обављају делатност преко предузећа и других пословних јединица у иностранству морају тај посао хитно привести крају. Желећи да учесницима овог саветовања пружимо и неке практичне савете изнећемо извесна решења предвиђена у предлогу правилника о оснивању и пословању предузећа и пословних јединица у иностранству. Правилник је у овом примеру, поред основних одредаба подељен у два дела: 1) оснивање, организација, пословање и престанак рада предузећа и пословних јединица у иностранству, и 2) радни односи радника у предузећима и пословним јединицама у иностранству.

У првом делу правилника регулисана су сва питања у вези са оснивањем предузећа и пословних јединица у иностранству, као и све обавезе и права, као и одговорности оснивача. Стога овај део правилника садржи следећа поглавља: 1) услове и начин оснивања предузећа и пословних јединица у иностранству, 2) одговорност за обавезе, 3) међусобни односи оснивача и предузећа и пословних јединица у иностранству, 4) управљање и руковођење предузећима и пословним јединицама у иностранству, 5) финансијско и материјално пословање предузећа и пословних јединица у иностранству, 6) надлежност стручних служби и тела за обављање послова у вези са оснивањем и пословањем предузећа и пословних јединица у иностранству, 7) престанак предузећа и пословних јединица у иностранству и 8) остала питања везана за оснивање, организацију пословања, делатност и престанак рада предузећа и пословних јединица у иностранству.

У другом делу правилника предвиђена су следећа поглавља: 1) распоређивање радника на рад у предузеће и пословне јединице у иностранству, 2) надлежни органи за распоређивање радника на рад у предузећа и пословне јединице у иностранству, 3) унутрашња организација и сис-

тематизација послова и радних задатака, 4) права, обавезе и одговорности радника на раду у предузећима и пословним јединицама у иностранству, 5) лични доходи и остала примања и накнаде, и 6) друга питања у вези радних односа радника у предузећима и пословним јединицама у иностранству.

Самом изложеном систематизацијом је показано да су обухваћена, углавном, сва питања у вези обављања делатности у иностранству преко предузећа и пословних јединица. У вези са условима и начином оснивања предузећа и пословних јединица у иностранству предвиђено је које облике организационе радна организација може основати и ту се ради о једној систематизацији могућих организационих облика за привредну делатност у иностранству. Затим је уређено питање иницијативе за оснивање предузећа у иностранству, односно пословних јединица, као и за улагање средстава у инострано предузеће. Ту иницијативу могу предузети: 1) основна организација у саставу радне организације, надлежни орган и служба радне организације, 3) надлежни орган и служба сложене организације удруженог рада, 4) радне организације у саставу пословне заједнице, 5) радне организације са којима је закључен самоуправни споразум о удруживању рада и средстава и 6) друге организације удруженог рада на основу посебних самоуправних споразума и уговора о пословној сарадњи и заједничком пословању.

Предвиђено је шта треба да садржи предлог за оснивање предузећа у иностранству или другог организационог облика пословања у иностранству (филијале, представништва, погона и сл.). То би била следећа питања: 1) потреба оснивања, 2) назив и седиште, 3) предмет делатности, 4) статусни положај, 5) програм пословања са финансијским показатељима, 6) елаборат о економској оправданости оснивања, 7) извори средстава за оснивање, 8) називи и фирме домаћих и иностраних партнера саоснивача, са износима оснивачког капитала, 9) обавеза да ће предузеће одређени проценат добити трансферисати у Југославију, 10) изводи из прописа земље у којој се оснива предузеће о постојању правних могућности за оснивање у изворнику и преводу, и 11) нацрт статута и правила о оснивању, организацији и пословању предузећа у иностранству. Исто тако предвиђено је да ако се предузеће или пословна јединица оснива са другим организацијама удруженог рада да се уз предлог за оснивање мора приложити нацрт самоуправних споразума, односно нацрт уговора којим се регулишу међусобна права и обавезе ако је у питању инострани партнер, као и информација Привредне коморе Југославије о бонитету иностраног партнера.

У правилнику је детаљно предвиђено које елементе садржи одлука радничког савета о оснивању предузећа у иностранству. То би били следећи елементи: назив и седиште предузећа, делатност, програм пословања с финансијским показатељима, износе оснивачког капитала, назив домаћег и иностраног партнера-сауговорача, саоснивача, са износима оснивачког капитала, обавезу да ће предузеће одређени проценат добити годишње трансферисати у Југославију, извори средстава са којима се оснива предузеће, име вршиоца дужности руководиоца предузећа и

његова овлашћења, права и обавезе у периоду до конституисања и регистрације предузећа у иностранству и у Југославији. Правилником је предвиђено да саставни део одлуке чине и следећи документи: елаборат о економској оправданости оснивања, нацрт статута или правила о организацији и пословању предузећа у иностранству, нацрт уговора који ће се закључити са иностраним партнерима о оснивању мешовитог предузећа, информација Привредне коморе Југославије о бонитету иностраног партнера и самоуправни спразуми домаћих партнера саоснивача у колико више организација удруженог рада оснивају сопствено или мешовито предузеће у иностранству. Уколико се због одређених услова или погодности пословања оснива предузеће у иностранству од стране већ основаног предузећа у иностранству чији је оснивач организација удруженог рада, о томе доноси одлуку раднички савет организације удруженог рада по поступку и на начин као да се ради о оснивању предузећа у иностранству од стране те организације. Уколико мешовито предузеће основано у иностранству оснива друго предузеће у иностранству, одлуку о томе доноси орган надлежан статутом мешовитог предузећа, али уз претходну одлуку Југословенске организације удруженог рада (радничког савета) као оснивача и добијања потребних сагласности од надлежних југословенских органа у смислу законских и других прописа. За спровођење ових одредаба одговоран је директор предузећа у иностранству које оснива ново предузеће, односно заменик директора или друго лице које представља југословенску страну у мешовитом предузећу.

Правилником је предвиђено да уколико више домаћих организација удруженог рада оснивају предузеће у иностранству закључује се међусобно самоуправни споразум којим се регулишу: циљ оснивања, предмет делатности, удели у оснивачком улогу, права и обавезе према предузећу у иностранству, овлашћење за представљање и заступање, њихови међусобни односи, одговорност за обавезе предузећа и начин покрића губитака, контрола пословања, начин расподеле добити и трансфер добити у Југославији, која организација води књиговодство предузећа у иностранству и ко подноси билансе и периодичне обрачуне надлежним југословенским органима, услови смањења учешћа и повлашћења средства, кадровска политика и утврђивање личних доходака и других накнада, престанак рада предузећа у иностранству, и друга питања у вези са оснивањем предузећа у иностранству сагласно законским и другим прописима.

Изнели смо ради примера, неколико одредаба правилника, односно садржаја тих одредаба, јер је у једном реферату овакве природе немогуће износити све детаље. Сматрамо да је потребно доносити детаљне правилнике, али би у њима било потребно избегавати преписивање законских или других одредаба предвиђених у подзаконским актима. То значи да би се само ослањајући на прописе ишло даље и детаљније регулисало оно што је специфично за дотичну организацију удруженог рада зависно од тога које је привредне делатности (брана пословања) или обзиром на организациону структуру и устаљени начин пословања који

је дао одређене позитивне резултате. У сваком случају ослањајући се на законска решења организација удруженог рада је дужна да стваралачки разради и организује своју привредну делатност у иностранству. Овде није место да се улази у то да ли је прописима нешто и сувише детаљно регулисано, тако да не оставља много простора за креативност организације удруженог рада. Сигурно да таквих одредаба има, али ће се у пословној пракси моћи тачно утврдити шта кочи, а шта помаже успешније пословање са иностраним партнерима и које бе одредбе могле бити кориговане. За сада је на организацијама удруженог рада да доследно и лојално оживотворе све одредбе у вези са обављањем привредних делатности онако како је то постављено у законским и другим прописима. Истовремено испољавајући своју креативност и користећи своје велико искуство које су у току више до тридесет година стицали у спољнотрговинском пословању. Наравно, на основу провере у пракси, организације удруженог рада су дужне да дају одговарајућу иницијативу надлежним државним органима за усавршавање законских и других прописа из ове области, било да се ради о мењању или допуњавању извесних решења.

Организације удруженог рада имају посебно широке могућности за оснивање мешовитих предузећа и других пословних јединица у земљама у развоју, првенствено несврстаним. Сматрамо да је мешовито предузеће један најпогоднији правни облик пословне сарадње са привредницима из несврстаних земаља. Овај облик је и у складу са нашом политиком и односима помоћи и сарадње у оквиру покрета несврстаних и покрета за остварење новог економског поретка. Стога ћемо се укратко задржати на мешовитом предузећу у посебној тачки.

2) Други облици обављања привредних делатности у иностранству

Оснивање банака и других финансијских организација у иностранству. — У Закону о обављању привредних делатности у иностранству је предвиђено да основна овлашћена банка за вршење послова са иностранством може сама или са другим основним банкама овлашћеним за вршење послова са иностранством или са страним правним или физичким лицима оснивати банку или другу финансијску организацију у иностранству. Поступак и начин оснивања је сличан као и код оснивања предузећа а извесне особености су предвиђене у члановима 36. до 39. Закона о обављању привредних делатности у иностранству.

Оснивање осигуравајућих и реосигуравајућих организација у иностранству. — Заједница осигурања имовине и лица може сама или са другом заједницом односно заједницама осигурања или са страним правним или физичким лицима оснивати осигуравајућу организацију у иностранству. Исто то може учинити и заједница реосигурања у погледу оснивања реосигуравајућих организација у иностранству. Извесне особености у односу на оснивање предузећа предвиђене су у чл. 41. — 44. Закона.

Улагања средстава у страна предузећа. — Организације удруженог рада могу улагати средства у страна предузећа. Улагање се врши ради заједничких пословних циљева уз заједнички ризик у заједничкој производњи, као и ради дугорочне производне кооперације, дугорочне пословно-техничке сарадње, размене научно-техничко-технолошких знања, искустава и остварења других економских интереса (заједничко пословање). Посебне одредбе у вези са овим видом обављања привредне делатности у иностранству садржане су у чл. 45. — 51. Закона.

Обављање привредних делатности у иностранству преко пословних јединица. — Организација удруженог рада може оснивати сталну или привремену пословну јединицу сама или са другим организацијама удруженог рада. Пословне јединице могу бити и то: 1) стална представништва и стална делегатска места, 2) привремена представништва и привремена делегатска места, и 3) складишта (консигнациона или сопствена, продавнице, сервисне службе и сл. пословне јединице. Детаљнији прописи о оснивању и делатности садржани су у чл. 62. — 77. Закона.

Оснивање и рад заједничких привредних представништва у иностранству. — Привредна комора Југославије, у сагласности са Савезним извршним већем, оснива заједничко привредно представништво и одређује му назив и седиште. Заједничко привредно представништво оснива се за једну или више земаља. Заједничко привредно представништво врши послове у иностранству за организацију удруженог рада, друге самоуправне организације и заједнице, на начин и под условима који су утврђени јединственим статутом заједничких привредних представништава. Овај статут је донела Скупштина Привредне коморе Југославије у сагласности са Скупштином СФРЈ. Ова материја је детаљно регулисана члановима 78. — 96. Закона.

Поверавање обављања привредних делатности страним фирмама и обављање других облика привредних делатности у иностранству. — Организација удруженог рада може страниј фирми поверити послове заступања, продају робе са консигнационог складишта и вршење сервисне службе само на основу уговора закљученог у писменом облику уз претходно прибављену информацију Привредне коморе Југославије о бонитету стране фирме. Исто тако организације удруженог рада за извођење инвестиционих радова у иностранству могу за вршење тих радова отворити у иностранству погоне, градилишта и друге радне јединице ако је на основу уговора закљученог са страним уговарачем о извођењу инвестиционих радова у иностранству надлежна народна банка прихватила пријаву о закљученом уговору. Детаље у вези са овом врстом обављања привредних делатности у иностранству садрже чланови 97. — 103. Закона.

5. Мешовита предузећа као облик привредног пословања у иностранству. — Мешовито друштво (предузеће) представља посебан облик трговачког друштва. У свим правима овој врсти друштава (предузећа) признаје се својство правног лица. Постоји извесна особеност код трговачких друштава са мешовитим капиталом. Скоро је правило, у већини земаља, да се за оснивање мешовитог друштва (предузећа) мора добити

оодобрење државне власти. Услови за давање односно добијање овога оодобрења су различити у појединим правним системима и може се уопштено рећи да су условљени потребама земље — увознице капитала. Издавање овога оодобрења, које у ствари представља оодобрење за инвестирање у земљу домаћина преко мешовитог друштва, као и за коришћење властица које земља увозница капитала даје страним инвеститорима, не треба мешати са поступком конституисања или регистрације предузећа. У већини земаља усвојен је систем уписа друштва у регистар. То може бити и посебни регистар само за мешовита друштва. У систему претходног оодобрења за стварање друштва упис у регистар нема значај испитивања правилности поступка и испуњења услова за оснивање мешовитог друштва (предузећа) већ служи само за евиденцију. У погледу форме акта о оснивању, сва законодавства се слажу да то треба да је писмени документ (уз разлике у погледу његове форме). С друге стране, у погледу садржине акта о оснивању, има више разлика и нијансирања. Обично се разликују два документа потребна за оснивање мешовитог предузећа — уговор о оснивању мешовитог друштва (предузећа) који садржи одредбе које регулишу битне односе партнера, и статут друштва (предузећа) који представља интерни, нормативни акт друштва, али у складу са законом дозвољеним решењима земље домаћина. У упоредном праву што се тиче стицања својства правног лица за мешовита предузећа (друштва) постоје три решења: а) мешовито друштво може стећи својство правног лица уписом у регистар, б) састављањем документа о оснивању, и в) добијањем оодобрења од надлежног државног органа.

Постоји одређена одбојност земаља у развоју према оснивању иностраних друштава са сопственим капиталом. Трговачка друштва из индустријски развијених земаља настоје да оснивају сопствена предузећа и то нарочито онда када желе да обезбеде своју потпуну контролу у великим пословима. Стога је и разумљива одбојност земаља у развоју према оснивању сопствених страних предузећа (предузећа са искључиво страним капиталом). Супротно, када капитал улази у неразвијене земље у виду мешовитог друштва (предузећа) и делује са домаћим капиталом — сарадња страних и домаћих пословних људи може да допринесе рационалнијој употреби тако удруженог капитала. Постоје разлози који говоре у прилог мешовитих друштава (предузећа): а) мање компаније нису у стању да одвоје већа средства како би саме инвестирале у иностранство; б) домаћи пословни људи боље познају домаће потребе и проблеме; па су у стању да на целисходнији начин користе повољне економске факторе, в) пословима страног друштва даје се „национални колорит” -- психолошки разлог; г) врло често се дају одређене бенефиције и предности друштвима која су настала удруживањем домаћег и страног партнера (одређене пореске олакшице, плаћање дажбина по смањеној стопи, уступање земљишта и других непокретности и сл.). Сматра се да страни инвеститори, улажући у мешовито друштво, воде рачуна и о обезбеђењу сталног развоја свога пословања и то пре свега укључивањем у привреду земље у коју улажу. Овде посебно долази до изражаја тенденција више-струког повезивања иностраних са домаћим улагачима. Може се слобо-

дно рећи да мешовита друштва (предузећа) представљају кооперацију у најширем смислу.

У досадашњој уговорној пракси, под условом да су поштовани императивни прописи и земље порекла и земље домаћина мешовитог друштва, настајала су мешовита друштва (предузећа) закључењем уговора и одговарајућом регистрацијом, зависно од напред наведених разлика у правним системима појединих земаља. Навешћемо типичан пример оснивања једног таквог друштва (предузећа). Према уговору и споразуму о оснивању таквог друштва, услови су били следећи: 1) мешовито друштво се образује заједнички са одређеним циљем и ради тога свака уговорна страна улаже педесет процената укупних средстава и то изражено у новчаној вредности (тако да тај износ представља основни капитал или главницу), 2) у погледу управљања предузећем, организује се један административни апарат — руководство предузећа, које је паритетног састава, а генерални директор је грађанин једне земље, док је његов заменик обавезно грађанин друге земље, који се после извесног времена или мењају у функцијама, или се бирају нови и то по правилу она страна која је била дала заменика сада именује генералног директора, 3) у погледу форме и облика организације мешовитог друштва примењују се закони према седишту предузећа, а под седиштем се подразумева где су органи управљања, тј. дирекција предузећа, 4) добит, а и губици деле се сразмерно учешћу, тј. 50 : 50% (пошто је такво учешће предвиђено у основном капиталу).

У Закону о обављању привредних делатности у иностранству од 1977. године, пошло се од јединственог регулисања услова за оснивање сопственог и мешовитог предузећа у иностранству. Истина у члану 10б. Закона, је предвиђено овлашћење Савезном извршном већу, на основу сагласности надлежних републичких и покрајинских органа, да по потреби, доноси ближе прописе о оснивању предузећа у иностранству са страним правним или физичким лицима у смислу члана 10. Закона. У члану 15. Закона је предвиђено да организација удруженог рада која жели да оснује предузеће у иностранству са страним правним или физичким лицима (мешовито предузеће) дужна да поред тамо наведених докумената (од 1) до 7)), приложи и још: а) *нацрт уговора* који ће закључити са страним партнером о оснивању мешовитог друштва у изворнику и овереном преводу, и б) информацију о бонитету страног партнера прибављену од Привредне коморе Југославије.

6. *Закључак.* — У реферату смо настојали да дамо приказ општих начела која важе у међународном привредном пословању и обављању привредних делатности на међународном тржишту. Истовремено приказана су и основна решења у нашем најновијем законодавству из ове области. Усклађивањем своје делатности са принципима међународног привредног права и применом домаћих законодавних решења организације удруженог рада које у било ком виду обављају своју привредну делатност у иностранству, моћи ће да обезбеде несметано обављање те делатности и да створе услове за успешно и дугорочно пословање на одређеним тржиштима. Слободно се може тврдити да без солидног позна-

вања правне регулативе у овој области и то до најситнијих детаља није могуће успешно пословање у иностранству без обзира на повољне услове тржишта са економске стране или добру техничку и технолошку припрему. Непознавање одговарајућих принципа и правила пословања, законодавства земље домаћина, или што је још горе непознавање и домаћих прописа који уређују ову материју доводи до великих тешкоћа које се најчешће испољавају у великим губицима у пословању са иностранством. Имајући у виду комплексност ове правне материје обрађена су само извесна, по мишљењу аутора, битнија питања, а све остало је остављено за дискусију у току саветовања, посебно када се ради о практичним решењима.

др Радомир Буровић